

Mogućnosti istraživanja povijesti Hrvata u Australiji i Novome Zelandu na temelju digitalnih izvora

Hebrang Grgić, Ivana

Source / Izvornik: **Hrvatski iseljenički zbornik, 2022, 2023, 151 - 165**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:273408>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNIK 2023.

Hrvatska matica iseljenika
Zagreb, prosinac 2022.

Nakladnik / Publisher / Editorial

**Hrvatska matica iseljenika / Croatian Heritage Foundation / Fundación para la Emigración Croata
Zagreb, Trg Stjepana Radića 3**

E-mail: hmi-info@matis.hr

www.matis.hr

Za nakladnika / For the publisher / Por la editorial

Mijo Marić

Urednica / Editor / Editora en jefe

Vesna Kukavica

Uredništvo / Editorial Board / Consejo Editorial

Mijo Marić, Vesna Kukavica, Diana Šimurina Šoufek

Prevoditelji / Translators / Traductores

Mateja Vrban – za engleski / for English / croata - inglés

Verónica Vlaho – za španjolski / for Spanish / para español

Lektorica / Language Editor / Correctore de estilo

Sandra Ćudina – za hrvatski / for Croatian / croata

Design

Luka Gusić

DTP

Denona

Tiskara / Printing house / Imprenta

Denona

Naklada / Print run / Edición

1000

<https://matis.hr/hrvatski-iseljenicki-zbornik/>

HRVATSKI ISELJENIČKI ZBORNİK 2023.

CROATIAN EMIGRANT ALMANAC 2023

ANUARIO PARA LA EMIGRACIÓN CROATA 2023

ISSN 1330-3724

Naslovnica

Eurokovanice s nacionalnom stranom Republike Hrvatske, službeno sredstvo plaćanja u RH i u europodručju od 1. siječnja 2023. Likovnim rješenjem eurokovanice odražavaju suvremenu monetarnu stvarnost europske ekonomske i monetarne unije, uključujući hrvatsku novčarsku tradiciju. Izvor: Hrvatska narodna banka, Trg hrvatskih velikana 3, Zagreb. *Ustupljena fotografija Hrvatske narodne banke.*

Cover

Euro coins with the national side of the Republic of Croatia, official means of payment in the Republic of Croatia and in the euro area from January 1, 2023. The artistic appearance of the euro coins reflects the contemporary monetary reality of the European economic and monetary union, including the Croatian monetary tradition. Source: Croatian National Bank, Trg hrvatskih velikana 3, Zagreb. *Photo provided by the Croatian National Bank.*

Portada

La cara del euro con motivos nacionales de la República de Croacia, medio de pago oficial en la República de Croacia y en la zona del euro desde el 1 de enero de 2023. El aspecto artístico de las monedas de euro refleja la realidad monetaria contemporánea del sistema económico y monetario europeo de la Unión, incluida la tradición monetaria croata. Fuente: Banco Nacional Croata. Trg hrvatskih velikana 3, Zagreb. *Foto cedida por el Banco Nacional Croata.*

MOGUĆNOSTI ISTRAŽIVANJA POVIJESTI HRVATA U AUSTRALIJI I NOVOME ZELANDU NA TEMELJU DIGITALNIH IZVORA

Istraživanje povijesti hrvatskoga iseljništva danas je lakše zahvaljujući brojnim izvorima dostupnim na Internetu. Međutim, te izvore potrebno je vrednovati na ispravan način. U radu se daju primjeri relevantnih izvora iz Australije i Novoga Zelanda. Posebno se ističe uloga arhiva i knjižnica kao baštinskih ustanova zaduženih za čuvanje i davanje na korištenje dokumenata i publikacija za analizu globalnih migrantskih fenomena s višestoljetne vremenske okomice. Kao primjer projekta, čiji je jedan segment digitalizacija izvora povezanih s Hrvatima u svijetu, navodi se projekt *Hrvatski iseljenički tisak* koji se provodi pri Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Prikazujući 15 digitaliziranih publikacija, ističe se važnost međuinstitucijske suradnje tijekom procesa digitalizacije, od Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu do Središnje gradske knjižnice u Aucklandu, uz vješto umrežavanje izdavača i hrvatskih udruga u Lijepoj Našoj i izvan nje. Suradnja je bitna i za postizanje još jednog cilja – veće vidljivosti na Mreži u otvorenome pristupu digitalizirane građe s hrvatskim predznakom.

Svatko tko je poželio istraživati povijest nekog segmenta hrvatskog iseljništva susreo se s problemom nedostatka i/ili nedostupnosti izvora. Bilo da je riječ o znanstvenim istraživanjima, o istraživanjima u svrhu pisanja književnih djela (npr. biografija) ili o onima koje provode pojedinci za privatne potrebe (npr. istraživanja podrijetla radi izrade obiteljskog stabla), put do pronalaženja odgovora često je težak i neizvjestan. Naravno da je u današnje vrijeme prvi korak pretraživanje Interneta. Na njemu su dostupni brojni izvori, ali da bi se svi oni pronašli potrebno je koristiti vještine informacijske pismenosti – treba znati gdje i na koji način pronaći točnu informaciju, kako je vrednovati i na koji način je ispravno koristiti (Špiranec i Banek Zorica, 2008.). Dobro osmišljenim strukturiranim pretraživanjima raznih online baza podataka moguće je doći do točnih i kvalitetnih informacija.

Hrvata i osoba hrvatskog podrijetla ima po cijelome svijetu pa više od 150 godina nastaju pisani tragovi o njihovu djelovanju – od raznih popisa (npr. putnika na brodovima), ugovora, molbi, zahtjeva i sličnih dokumenata za koje očekujemo da ćemo ih pronaći u arhivima, do publikacija (novina, časopisa, knjiga) koje očekujemo primarno pronaći u knjižnicama. Neki od tih dokumenata i publikacija dostupni su na Internetu – poneki uz plaćanje, ali poneki i potpuno besplatno. U sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak koji se provodi pri Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 2018. godine, u prvoj fazi istražujemo područje Australije i Novoga Zelanda pa će u ovome radu biti riječ o izvorima koji se odnose na ta područja. Hrvati na

područje Australije počinju dolaziti već početkom 19. stoljeća (Tkalčević, 1992., 13-14), a na područje Novoga Zelanda u drugoj polovici 19. stoljeća (Jelicich, 2008.). Njihova komunikacija u početku je usmena, mnogi su nepismeni i ne razumiju engleski jezik (Božić Vrbančić, 2018., 120-121). Zbog toga se prve publikacije objavljuju na hrvatskome jeziku – u Novome Zelandu su najstarije hrvatske novine Bratska sloga (1899. godine), a u Australiji su najstarije sačuvane novine Borba (1930-ih godina).¹ Najraniji dolasci bili su pojedinačni, a s vremenom će započeti organizirano useljavanje i lančana migracija (Mesarić Žabčić, 2014.), Hrvati će polako svladavati engleski jezik pa će početi objavljivati knjige i novine i na engleskom jeziku.

Dostupnost besplatnih izvora na Internetu

Brojni izvori besplatno su dostupni na Internetu i svi oni mogu biti korisni prilikom osmišljavanja strategije pretraživanja. Ovisno o potrebama korisnika, nekoga će zanimati neformalni izvori poput raznih portala ili društvenih mreža, a nekoga znanstveni tekstovi objavljeni u znanstvenim časopisima. No najčešće istraživači, bez obzira na svoje interese i potrebe, konzultiraju sve te izvore – znanstvenik će za znanstveno istraživanje ponekad korisnu informaciju pronaći u nekoj objavi na društvenoj mreži, a istraživač povijesti vlastite obitelji ponekad će posegnuti i za znanstvenim člankom ili knjigom kako bi pronašao potrebne informacije.

Međutim, svaki korisnik mora znati vrednovati izvor koji pronade budući da znamo kako su na Internetu dostupne i pogrešne i lažne informacije. Zato pri pretraživanju treba prioritet dati bazama podataka pri uglednim i relevantnim ustanovama poput nacionalnih arhiva i knjižnica. U nekim državama, na žalost, katalogi tih ustanova nisu uređeni ili uopće nisu dostupni online, pa je vrlo teško doći do informacija. Kada je riječ o Australiji i Novome Zelandu, zahvaljujući razvijenim online uslugama baštinskih ustanova, dosta informacija moguće je pronaći sjedeći kod kuće za računalom. Naravno, ne može se očekivati da će svi dokumenti i publikacije biti digitalizirani i besplatno dostupni, ali svakako je moguće pronaći podatak o tome koji dokumenti i publikacije postoje, gdje se čuvaju te na koji način se do njih može doći i pod kojim uvjetima se mogu koristiti.

Nacionalni arhivi Australije (National Archives of Australia, 2022.) i Novoga Zelanda (Archives New Zealand, 2022.) nude mogućnosti jednostavnog i složenog pretraživanja. Upisivanjem ključnih riječi, datuma i/ili drugih podataka o gradivu koje se traži moguće je pronaći informaciju postoji li to gradivo, gdje se čuva i kako mu se može pristupiti. Dio gradiva je već digitaliziran i dostupan svima, ali to je manji dio. Kriterije digitalizacije gradiva utvrđuje svaki arhiv prema međunarodnim standardima, uzimajući u obzir brojne elemente poput statusa gradiva, materijalnog stanja i potreba korisnika. Oba nacionalna arhiva, australski i novozelandski, nude mogućnost digitalizacije na zahtjev – korisnik može naručiti digitalizaciju gradiva koje ga zanima, a koje je pronašao u katalogu. To je usluga koja se naplaćuje ovisno o količini gradiva, a nakon uplate potrebno je određeno vrijeme da se naručeno gradivo digitalizira i pošalje

¹ Postoje indicije da su 1920-ih godina u Broken Hillu izlazile novine Seljačke novosti u izdanju Seljačke stranke (Australija, 2021.), ali za sada nije pronađen niti jedan sačuvan primjerak.

naručitelju. Poneki arhivi, pa tako i nacionalni arhivi Australije i Novoga Zelanda, digitalizirane inačice stavljaju u otvoreni pristup tako da će svatko tko pretraživanjem pronađe zapis odmah imati i mogućnost pristupa dokumentu koji želi pročitati. Primjerice, za potrebe istraživanja serijskih publikacija u Australiji, u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak, plaćeni su troškovi digitalizacije dokumenata povezanih s registracijom novina Svjetlo od kojih nije sačuvan niti jedan primjerak, ali se upravo iz digitaliziranih dokumenata može zaključiti da je objavljen najmanje jedan broj (Hebrang Grgić, 2022., 280). Ti digitalizirani dokumenti sada su besplatno dostupni (National Archives of Australia, 1932.). Na isti način moguće je zatražiti digitalizaciju dokumenata povezanih s nekom osobom. Svakako je zanimljiv primjer zahtjev za registraciju trgovačkog znaka Hrvata Trojana Drvenice² iz 1898. godine. On je bio proizvođač vina u australskoj saveznoj državi Viktoriji i registrirao je trgovački znak koji u svom središtu prikazuje s lijeve strane klokana, a s desne pticu emu. Iste životinje su u istom položaju i na australskome grbu koji je službeni grb Australije od 1912. godine. Stoga mnogi tvrde da je ideja za današnji australski grb preuzeta od Hrvata (Bezić-Filipović, 2021.). Je li to zaista tako nije tema ovoga rada, već samo primjer dokumenata koji se mogu besplatno pronaći pretraživanjima kataloga australskoga nacionalnog arhiva i drugih ustanova i na kojima se mogu temeljiti daljnja istraživanja (National Archives of Australia, 1898.).

Za razliku od arhiva koji pretežno čuvaju administrativno gradivo, tj. gradivo nastalo radom tijela javne vlasti, knjižnice su ustanove koje pretežno čuvaju publikacije – građu koja je umnožena u više primjeraka s namjerom da bude dostupna javnosti. Publikacije mogu biti neomeđene (npr. serijske publikacije poput novina ili časopisa) ili omeđene (primjerice knjige), a mogu biti umnožene raznim tehnikama. Kada pomislimo na knjižnicu ponajprije zamišljamo prostorije i police s tiskanim knjigama, ali u knjižnicama se čuvaju i publikacije na kasetama, mikrofilmu, CD-ima i drugim medijima, pa tako i publikacije objavljene na Internetu. No, da bi knjižnica neku jedinicu građe učinila besplatno dostupnom putem svojih digitalnih zbirki potrebno je, osim tehničkih zahtjeva povezanih sa samom digitalizacijom i zaštitom, riješiti i pitanja povezana s autorskim pravom. I knjižnice, kao i arhivi, izrađuju kriterije za digitalizaciju. U sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak tijekom dvije godine (od sredine 2020. do sredine 2022.) upravo je u suradnji s dvjema knjižnicama – Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu i Središnjom gradskom knjižnicom u Aucklandu u Novome Zelandu – digitalizirano 17 publikacija, uz još četiri koje su digitalizirane samostalno. Prije digitalizacije svake jedinice prikupljene su sve potrebne dozvole (od autora i/ili nasljednika te nakladnika). Prema tome, digitalizacija i objavljivanje digitaliziranih inačica obavljene su u suradnji s knjižnicama, ali i s nakladnicima, udrugama i pojedincima. Odabrane su publikacije koje su povezane s poviješću hrvatskih zajednica u istraživanim zemljama – 10 publikacija povezano je s Australijom, a 11 s Novim Zelandom. Sve publikacije dostupne su putem poveznica na stranicama projekta (Hrvatski iseljenički tisak, 2022.), a pohranjene su pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (Digitalna NSK, 2022.), Središnjoj gradskoj knjižnici u Aucklandu (Kura, 2022.) i/ili u

² Trojano Drvenica u australskim dokumentima potpisivao se kao Trojano Darveniza.

repozitoriju Hrvatski iseljenički tisak pri Sveučilišnom računskom centru Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatski iseljenički tisak: repozitorij, 2022.).

Zašto digitalizacija i zašto otvoreni pristup?

Knjige o Hrvatima i Hrvatskoj u izdanju australskih i novozelandskih izdavača tamošnjim su potencijalnim čitateljima dostupnije od knjiga objavljenih u Hrvatskoj. Veća je vjerojatnost da će ih pronaći u knjižnicama, ako niti u jednoj drugoj, onda u nacionalnim knjižnicama koje primaju obvezne primjerke svega što se u državi objavi.³ No, fizičke primjerke knjiga objavljenih u Hrvatskoj bit će teže pronaći čitateljima u Australiji i Novome Zelandu, a mala je vjerojatnost da će ih pronaći u nacionalnim knjižnicama jer sustav obveznog primjerka funkcionira samo u svakoj državi. Naravno, vrijedi i obratno – publikacije objavljene u Australiji i Novome Zelandu teže će biti pronaći u hrvatskim knjižnicama. Hrvatske knjižnice ponekad nabavljaju publikacije povezane s Hrvatskom, a koje su objavljene u svijetu. Posebno je pri tome važno istaknuti zbirku Inozemna Croatica pri Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Ali, budući da ne postoji siguran mehanizam dostave, čak niti u toj zbirci nisu dostupne sve publikacije. U Australiji i u Novome Zelandu postoje brojne institucije koje nabavljaju knjige hrvatskih izdavača. Primjer su Centar hrvatskih studija (Croatian Studies Centre) na Sveučilištu Macquarie u Sydneyu, Hrvatski arhiv Sydneya, hrvatska društva poput onih u Wellingtonu, Aucklandu i drugim gradovima. I u gradskim knjižnicama u Australiji i Novome Zelandu ponekad je moguće pronaći knjige hrvatskih izdavača na hrvatskome jeziku. Primjer organizirane nabave knjiga na hrvatskome jeziku je knjižnica St. Albans Library u saveznoj državi Viktorija u Australiji koja ima hrvatsku zbirku za koju prikuplja građu na temelju prijedloga korisnika.⁴ Naravno, brojni hrvatski izdavači nude online prodaju i dostavu u cijelome svijetu. Međutim, ne može svatko kupiti sve knjige koje su mu potrebne, a neke su i rasprodane pa su nedostupne za kupnju. Dostupnost za kupnju ovisi i o starosti knjige. Vjerojatno će knjigu objavlvenu prije više od 10 godina biti teže pronaći i kupiti od izdavača. Bit će potrebno provjeravati antikvarijate, razne mrežne servise za prodaju i neizvjesno je hoće li se knjiga ikada pojaviti u ponudi. Važan element vezan uz dostupnost je i veličina naklade. Nekomercijalni, ali i komercijalni izdavači se često odlučuju za manje naklade pogotovo ako su knjige na hrvatskom jeziku jer one imaju ograničeni krug potencijalnih čitatelja. Zbog svega toga često se dogodi da su knjige koje su važan dio hrvatske kulturne baštine teško dostupne onima kojima su potrebne.

Digitalizacija takvih knjiga jedan je od mogućih načina rješavanja problema. Pripreme za digitalizaciju ponajprije uključuju pribavljanje pristanka nositelja autorskog prava i pristanka

³ Obvezni primjerak je obveza nakladnika da predaju jedan ili više primjeraka svih publikacija koje objave određenoj ustanovi u državi, najčešće nacionalnoj knjižnici, radi trajne pohrane.

⁴ Npr. 30. travnja 2022. godine knjižnica je organizirala događaj na koji je pozvala zainteresirane korisnike kako bi sudjelovali u odabiru knjiga na hrvatskom jeziku. Poziv je objavljen na mrežnim stranicama Brimbank Libraries čiji je knjižnica St. Albans ogranak, te na društvenim mrežama, primjerice u objavi od 25. travnja 2022. u grupi Brimbank Libraries na Facebooku (Brimbank Libraries, 2022.).

izdavača. Tehnički postupak digitalizacije nije jednostavan, potrebni su stručnjaci i oprema, potrebno je osigurati i čuvati prostor na poslužitelju, a digitalizacija i čuvanje digitalnih primjeraka moraju biti u skladu s međunarodnim standardima. Kada je publikacija digitalizirana, ona može biti dostupna uz ograničenja (npr. samo u prostorijama knjižnice ili samo uz naplatu), a može biti dostupna i u otvorenom pristupu, tj. besplatno za svakoga tko ima pristup Internetu. Budući da je projekt Hrvatski iseljenički tisak znanstveni projekt koji se bavi očuvanjem hrvatske kulturne baštine i nije komercijalan, za sve digitalizirane publikacije nastoji se osigurati otvoreni pristup – sve do sada digitalizirane knjige i novine dostupne su besplatno, u dogovoru s autorima (ili nasljednicima autorskog prava), izdavačima i ustanovama koje su surađivale u postupku digitalizacije. Na taj način svatko može te publikacije koristiti, a njihovo trajno očuvanje i dostupnost jamče ustanove pri kojima su digitalizirani primjerci pohranjeni.

Digitalizirane publikacije – Australija

Digitalizirane publikacije koje se odnose na Australiju (bilo da su tamo objavljene, a autori ili urednici su Hrvati, bilo da su objavljene u Hrvatskoj, a tema su australski Hrvati) su sljedeće, abecednim redom:

1. Bezić-Filipović, Branka. Susret svjetova. Sv. 1: Hrvatska – Australija. Split: Naklada Bošković, 2004.
2. Boras Podravac, Vanda. A diary from the Croatian diaspora: the suffering of the Croatian people in the 20th century as seen through the prism of one Croatian family. Zagreb: Croatian Heritage Foundation, 2018.
3. Boras Podravac, Vanda. Dnevnik iz tuđine: stradanja hrvatskog naroda u XX. stoljeću gledana kroz prizmu jedne hrvatske obitelji. Zagreb: Matica iseljenika, 2010.
4. Borba. Broken Hill, 1932.
5. Hoško, Emanuel. Franjevci među Hrvatima u Sydneyu: povijest dušobrižništva 1957. - 1994. Summer Hill: Hrvatski katolički centar = Croatian Catholic Centre, 1996.
6. Iskra. Sydney, 1933.
7. Lovoković, Fabijan. Hrvatske zajednice u Australiji: nastojanja i postignuća. Kingsgrove: Središnji odbor hrvatskih društava Australije, 2010.
8. Lovoković, Fabijan. U pomoć Hrvatskoj: nakon 46 godina put u Domovinu početkom rata 1991. Kingsgrove: vlast. nakl., 2016.
9. Oganj. Sydney, 1933.
10. Škvorc, Boris. Australski Hrvati: mitovi i stvarnost: rasprave i eseji o hrvatskoj emigrantskoj književnosti, egzilantima i imaginarnoj Hrvatskoj. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika, 2005.

Publikacije pod brojevima 1, 2, 3, 5, 7, 8 i 10 su knjige i digitalizirane su u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu te su dostupne u njezinog Digitalnoj zbirci (Digitalna NSK, 2022.) i na stranicama projekta. Publikacije pod brojevima 4, 6 i 9 su novine, a digitalne

preslike dostupne su na stranicama projekta (Hrvatski iseljenički tisak, 2022.). Riječ je o jednom broju svakih od tih novina koji su svi pronađeni u Nacionalnom arhivu Australije prilikom istraživanja u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak. Ovdje treba napomenuti kako je online pretraživanjima ponekad nemoguće dublje i detaljnije istražiti fond arhiva – publikacije Iskra i Oganj pronađene su fizičkim pregledavanjem kutija koje su sadržavale dokumente povezane s novinama Napredak. To pokazuje kako i u dobro organiziranim ustanovama s razvijenim informacijskim sustavima ipak ponekad treba i fizički pregledati građu kako bi se ona otkrila i/ili istražila. Što se tiče knjiga, u trenutku kada su rješavana autorska pravna pitanja svi su autori osim jednoga bili živi i dali svoj pristanak. Fra Franjo Emanuel Hoško preminuo je prije početka digitalizacije pa je za digitalizaciju njegove knjige dozvolu dala Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda koja je nasljednik autorskog prava.

Budući da su sve publikacije dostupne za čitanje online, ovom prilikom donosimo samo kratak pregled sadržaja svake publikacije.

Knjiga *Susret svjetova: Hrvatska - Australija* Branke Bezić-Filipović (1) donosi izvatke iz novina koje su objavljivane u Hrvatskoj u prvoj polovici 20. stoljeća, a koji se odnose na Australiju i australske Hrvate.

Knjiga *Dnevnik iz tuđine na engleskom* (2) i *hrvatskom* (3) Vande Boras Podravac autobiografija je koja opisuje i povijesne događaje koji su utjecali na autoričin životni put.

Novine *Borba* (4) izlazile su u Broken Hillu 1930-ih godina i digitaliziran je jedan broj. Bile su na meti tadašnjih australskih vlasti zbog političkih ideja koje su iznosili i zbog stranog (hrvatskog) jezika na kojem su objavljivane (Slika 2.).

Knjiga fra Emanuela Hoška (5) donosi pregled aktivnosti franjevacu među Hrvatima u Sydneyu – uz njihov dušobrižnički angažman opisuju se i aktivnosti povezane s očuvanjem hrvatske kulturne baštine (Slika 1.).

Novine *Iskra* (6) objavljene su u samo jednom broju u Sydneyu 1933. godine i to zato da bi se, korištenjem različitog naslova, izbjegla državna cenzura koja je zabranjivala objavljivanje *Borbe* (više o novinama *Borba*, *Iskra* i *Oganj*: Hebrang Grgić, 2022.).

Opsežna knjiga Fabijana Lovokovića o hrvatskim zajednicama u Australiji (7) donosi pregled brojnih aktivnosti, prepuna je informacija o pojedincima, udrugama, kulturnim, političkim i drugim društvenim aktivnostima (Slika 3.).

Druga knjiga istog autora (8) prikazuje na koji način se hrvatska emigracija u Australiji, ali i cijelom svijetu, uključila u pomoć Hrvatskoj na početku Domovinskog rata.

Novine *Oganj* (9) imaju istu pozadinu kao i *Iskra* – budući da je *Borba* zabranjivana, novine su objavljivane pod različitim naslovima.

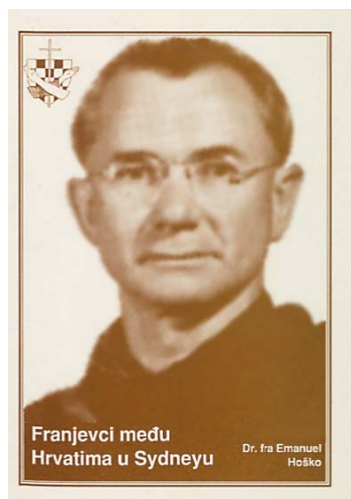
Knjiga Borisa Škvorca (10) donosi niz kritičkih rasprava i eseja o temama povezanim s Hrvatima u Australiji, s njihovom književnošću i njihovim doživljavanjem Hrvatske.

Što se tiče fizičke dostupnosti opisanih publikacija, u hrvatskim knjižnicama tri opisane serijske publikacije uopće nisu dostupne, a knjiga fra Emanuela Hoška i knjige Fabijana Lovokovića su rijetko dostupne, ponajprije stoga što su objavljene u Australiji. Digitalizacijom su te publikacije postale dostupne hrvatskoj (ali naravno i široj) javnosti. S druge strane su knjige objavljene u Hrvatskoj koje su dobro zastupljene u hrvatskim knjižnicama (1, 2, 3 i 10), a zahvaljujući digitalizaciji postale su dostupnije i zainteresiranim čitateljima izvan Hrvatske.

Digitalizirane publikacije – Novi Zeland

Digitalizirane publikacije koje se odnose na Novi Zeland (bilo da su tamo objavljene, a autori ili urednici su Hrvati, bilo da su objavljene u Hrvatskoj, a tema su novozelandski Hrvati) su sljedeće, abecednim redom:

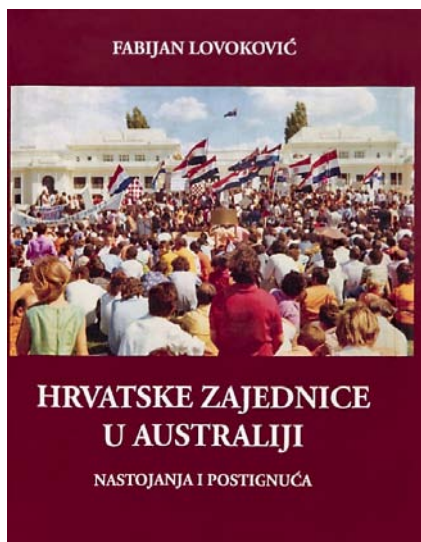
1. Bezić-Filipović, Branka. Susret svjetova. Sv. 2: Hrvatska – Novi Zeland. Split: Naklada Bošković, 2006.
2. Bratska sloga. Auckland, 1899.
3. Čizmić, Ivan. Iz Dalmacije u Novi Zeland: povijest jugoslavenske naseobine na Novom Zelandu. Zagreb: Globus, 1981.
4. Jelich, Stephen A. From distant villages: the lives and times of Croatian settlers in New Zealand: 1858 - 1958. Auckland: Pharos Publications, 2008.
5. Mataga, Des. Red wine to kauri gum: the history of Dalmatian emigration to New Zealand's kauri gumifields prior to World War 1. Auckland: Opuzen Press, 2015.
6. Mataga, Des. The stayers: Dalmatian immigrants who arrived before 1916 and settled in New Zealand. Auckland: Opuzen Press, 2013.

Slika 1. Korice knjige fra Emanuela Hoška objavljene u izdanju Hrvatskoga katoličkog centra u Summer Hillu 1996. godine

Slika 2. Zaglavlje novina Borba koje su izlazile u Broken Hillu 1930-ih godina

Slika 3. Korice knjige Fabijana Lovokovića objavljene u izdanju Središnjeg odbora hrvatskih društava Australije 2010. godine

7. Mataga, Des. The transients: Dalmatians who arrived in New Zealand prior to 1916 but did not settle here. Auckland: Opuzen Press, 2014.
8. Napredak, 1906. – 1909.
9. Trlin, Andrew Drago. Now respected, once despised: Yugoslavs in New Zealand. Auckland: Palmerston North: Dunmore Press, 1979.
10. Trlin, Andrew. Foundations: early Croatian immigration to New Zealand. Auckland: Opuzen Press, 2016.
11. Vjesnik. Auckland, 1946.

Publikacije pod brojevima 11, 13, 14, 15, 16, 17, 19 i 20 su knjige i digitalizirane su u suradnji s Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom u Zagrebu te su dostupne u njezinoj Digitalnoj zbirci (Digitalna NSK, 2022.) i na stranicama projekta (Hrvatski iseljenički tisak, 2022.). Publikacije pod brojevima 12, 18 i 21 su novine. Publikacija pod rednim

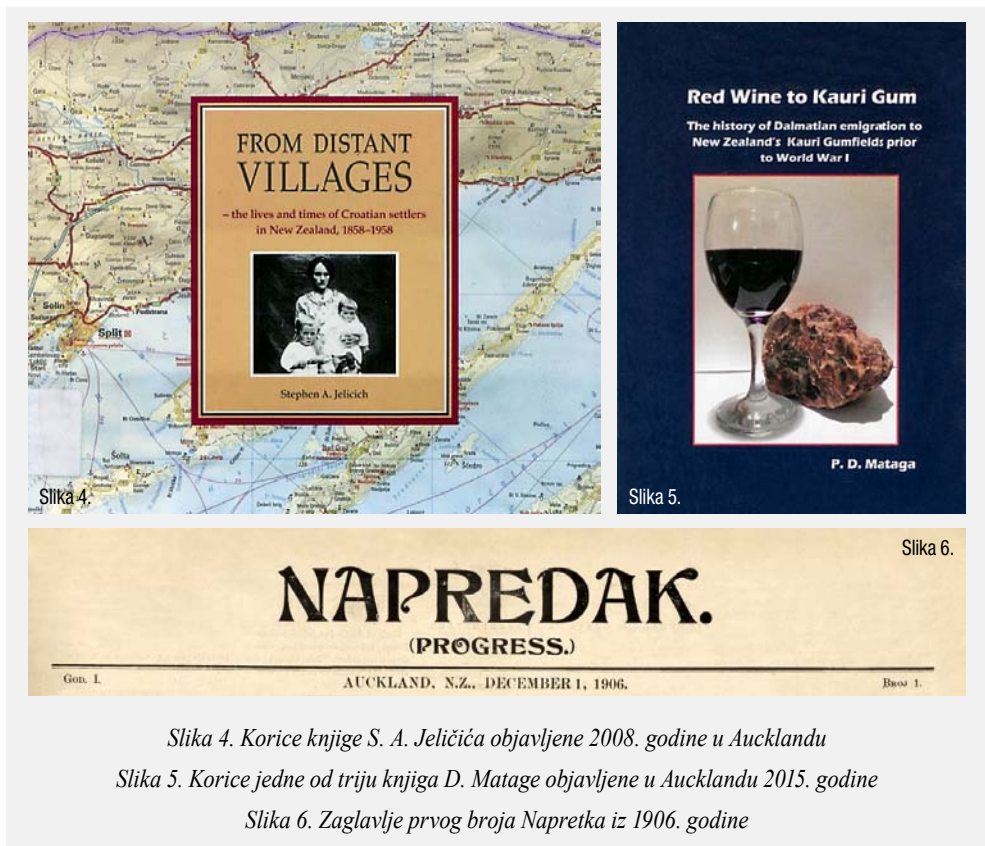
brojem 18 digitalizirana je u suradnji projekta Hrvatski iseljenički tisak sa Središnjom gradskom knjižnicom u Aucklandu. Dok su sve ostale digitalizirane publikacije dostupne u jednom do četiriju brojeva, novine Napredak su iznimka – digitalizirana su sva 94 broja koja se čuvaju u aucklandskoj knjižnici (Kura, 2022.). Zahvaljujući suradnji knjižnice i projekta Hrvatski iseljenički tisak, novine Napredak odabrane su kao prioritet za digitalizaciju, a iz projekta je pokriven dio troškova digitalizacije. Dozvole autora prikupljene su za sve knjige, za neke od samih autora (11, 13, 15, 16 i 17), a za ostale od nasljednika autorskog prava (14, 19 i 20).

U knjizi Susret svjetova: Hrvatska – Novi Zeland Branka Bezić-Filipović (11) donosi niz tekstova i oglasa iz hrvatskih novina s početka 20. stoljeća, a koji su tematski povezani s Hrvatima u Novome Zelandu.

Novine Bratska sloga (12) izašle su samo u četiri broja 1899. godine u Aucklandu i prve su hrvatske novine u Novome Zelandu. Izlazile su na hrvatskom jeziku i donosile informacije useljenicima koji nerijetko nisu razumjeli engleski jezik (više o hrvatskim novinama u Novom Zelandu: Hebrang Grgić i Barbarić, 2021.).

Knjiga Ivana Čizmića (13) iznimno je značajan prilog proučavanju Hrvata u Novome Zelandu jer donosi prikaz njihove djelatnosti od prvih dolazaka do 1970-ih godina.

Bogato uređena monografija Stephena Jelčića (14) temelji se na autorovim istraživanjima Hrvata u Novome Zelandu koja je provodio u samome Novom Zelandu na temelju brojnih arhivskih i drugih izvora (Slika 4.).

Slika 4. Korice knjige S. A. Jeličića objavljene 2008. godine u Aucklandu

Slika 5. Korice jedne od triju knjiga D. Matage objavljene u Aucklandu 2015. godine

Slika 6. Zaglavlje prvog broja Napretka iz 1906. godine

Knjige Desa Matage (15, 16 i 17) također se temelje na istraživanjima u Novome Zelandu. Autor donosi analizu hrvatskih imigranata u Novome Zelandu na temelju raznih popisa i drugih arhivskih dokumenata, primjerice popisa putnika na brodovima (Slika 5.).

Novine Napredak izlazile su u Aucklandu od 1906. do 1909. godine i bile su prve dugotrajnije novine Hrvata u Novome Zelandu. Sačuvana su 94 broja od najmanje 107 objavljenih (Slika 6.).

Knjiga A. D. Trlina (19) iz 1979. godine prvi je temeljiti prikaz povijesti Hrvata u Novome Zelandu na kojem su brojni autori temeljili svoja daljnja istraživanja.

Druga knjiga istoga autora (20) objavljena je nakon autorove smrti i donosi nadopunu onoga što je autor istražio i objavio u prethodnoj knjizi.

Novine Vjesnik (21) izašle su u četiri broja 1946. godine. Zanimljivo je da se, za razliku od ostalih novozelandskih hrvatskih novina, svi primjerci čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Što se tiče dostupnosti publikacija u hrvatskim knjižnicama, niti jedna knjiga koja je objavljena u Novome Zelandu (14, 15, 16, 17, 19 i 20) nije bila dostupna u hrvatskim knjižnicama. Sve osim

knjige pod brojem 19 nabavljene su za potrebe digitalizacije u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak. Knjiga pod brojem 19 nije više u prodaji pa je za potrebe digitalizacije posuđena iz novozelandske nacionalne knjižnice u Wellingtonu međuknjižničnom posudbom. Što se tiče novina, Bratska sloga fizički se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Wellingtonu, Napredak u Središnjoj gradskoj knjižnici u Aucklandu, a Vjesnik u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (zbog čega su novozelandski istraživači te novine smatrali izgubljenima). Kao i u slučaju knjiga povezanih s Australijom, digitalizacijom i omogućavanjem otvorenoga pristupa ove publikacije dostupne su svim zainteresiranim čitateljima.

Profil digitaliziranih publikacija

Digitaliziranim publikacijama zajednička je tema – najvažniji kriteriji pri odabiru za digitalizaciju u sklopu projekta bili su da su u objavljivanju publikacija kao autori, urednici i/ili nakladnici sudjelovali Hrvati u Australiji ili Novome Zelandu ili da je tema povezana s Hrvatima u Australiji ili Novome Zelandu bez obzira na mjesto objavljivanja. Naravno, primjenjivani su i drugi kriteriji poput starosti građe, dostupnosti u knjižnicama, dostupnosti u prodaji itd.

Ukupno je digitalizirano više od 4000 stranica (oko 1700 se odnosi na publikacije povezane s Australijom, a oko 2300 na publikacije povezane s Novim Zelandom). Na popisu digitaliziranih publikacija je 15 knjiga i 6 serijskih publikacija (u ukupno 105 brojeva).

Šest publikacija (knjiga) objavili su hrvatski izdavači. Hrvatski izdavač s najviše publikacija je Hrvatska matica iseljenika zbog tema koje zbog svoje djelatnosti uvrštava u svoj izdavački program. Ostalih 15 publikacija objavili su australski izdavači (6 publikacija) i novozelandski izdavači (9 publikacija). Australski izdavači su udruge (npr. novine Borba, 4), katolički centri (npr. knjiga Emanuela Hoška, 5) ili su knjige objavljene u vlastitoj nakladi (npr. knjiga Fabijana Lovokovića, 8). Novozelandski izdavači su udruge, pojedinci (npr. novine Vjesnik, 21), a zanimljivo je da su poneke nakladničke kuće osnovane s primarnim ciljem objavljivanja publikacija Hrvata i/ili o Hrvatima – npr. Opuzen Press (publikacije Desa Matage, 15, 16, 17 i Andrewa Trlina, 20) ili Pharos Publications (publikacija Stephena Jelichica, 14).

Što se tiče jezika, 14 publikacija je na hrvatskom jeziku (ili pretežno na hrvatskom),⁵ a 7 na engleskom. Starije publikacije (ponajprije stare novine) u pravilu su objavljivane na hrvatskom jeziku zbog toga što rani useljenici nisu dobro razumjeli (ili uopće nisu razumjeli) engleski jezik. To je bio i glavni razlog pokretanja novina – pružiti Hrvatima u Australiji i Novome Zelandu važne informacije na njihovu materinskom jeziku (Bratska sloga, 1989.). Iako je uzorak publikacija mali, naslućuje se tendencija povećavanja publikacija na engleskom jeziku u posljednjih 30-ak godina – pogotovo kada je riječ o Novome Zelandu. Također, sve digitalizirane novine starijeg su datuma (do 1933. godine). Razlog za to leži u tome što je za novije novine teže riješiti autorska pravna pitanja, ali i što se novine danas sve rjeđe objavljuju, a sve je više knjiga. U Australiji i danas postoje novine koje redovito izlaze u tiskanom obliku na hrvatskome jeziku,

⁵ U nekim brojevima novina, npr. u Bratskoj slozi, poneki tekstovi su na engleskom jeziku, ali takvi su tekstovi u manjini.

imaju svoje čitateljstvo, a često su dostupne na internetskim stranicama i na društvenim mrežama. Međutim, u Novome Zelandu danas se više ne objavljuju hrvatske novine – jedine serijske publikacije koje se i dalje objavljuju su kratki bilteni hrvatskih udruga s informacijama povezanim uz djelovanje tih udruga, uglavnom na engleskom jeziku.

Zaključak

Komunikacijski modeli Hrvata u Australiji i Novome Zelandu mijenjali su se tijekom povijesti – od usmene predaje, preko novina i knjiga, sve do komunikacije preko Interneta (Hebrang Grgić i Barbarić, 2020.). U središtu interesa ovoga rada je komunikacija preko tiskanih publikacija – to je ujedno način komunikacije koji se najviše koristi i najformalniji je.

Na Internetu su dostupni brojni izvori o temama povezanim s Hrvatima izvan Hrvatske. Kako bi se pronašli oni koji su relevantni, potrebno je primijeniti strategije pretraživanja dostupnih baza podataka, a vještine informacijske pismenosti potrebne su i da bi se pronađene informacije vrednovala i ispravno koristile. Postoje ustanove koje se bave obradom, čuvanjem i davanjem na korištenje građe – knjižnice i arhivi.⁶ Nacionalne knjižnice i arhivi svakako su relevantne ustanove i mjesta na kojima se i u fizičkom i u elektroničkom obliku mogu pretraživati informacije i pronalaziti korisni izvori.

U radu je prikazano nekoliko primjera dokumenata i publikacija koje je moguće pronaći u australskim i novozelandskim ustanovama, a povezani su s prošlošću Hrvata u tim državama. Mogućnosti su bezbrojne i pretraživanje fondova takvih ustanova može dovesti do novih otkrića i polazišta za nova istraživanja.

Kao primjer projekta kojemu je jedan od ciljeva digitalizacija izvora povezanih s Hrvatima izvan Hrvatske opisan je segment digitalizacije projekta Hrvatski iseljenički tisak. U sklopu tog projekta, u suradnji s drugim ustanovama, digitalizirana je i pohranjena 21 publikacija – 15 knjiga i 6 novina. Sve publikacije dostupne su na poveznicama na stranicama projekta, ali i na poslužiteljima drugih ustanova poput Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Središnje gradske knjižnice u Aucklandu i Sveučilišta u Zagrebu.

U odnosu na ukupnu produkciju hrvatskih iseljenika, pa i samo onih u Australiji i Novome Zelandu, u sklopu projekta Hrvatski iseljenički tisak digitaliziran je samo manji dio građe. U bibliografijama knjiga za Australiju i Novi Zeland koje se izrađuju u sklopu projekta, ukupno je gotovo 600 zapisa, a digitalizirano je 15 knjiga. U bibliografijama serijskih publikacija je više od 100 zapisa, a digitalizirani su poneki brojevi od 6 naslova. Postupak digitalizacije zahtjevan je, skup i dugotrajan. Stoga je digitalizacija u sklopu projekta mali, ali značajan korak u izradi modela digitalizacije i u poticanju međuinstitucijske suradnje pri digitalizaciji publikacija Hrvata izvan Hrvatske. Nakladnička djelatnost Hrvata izvan Hrvatske iznimno je značajan segment hrvatske kulturne baštine i stoga nikako ne smije biti zaboravljen.

⁶ Ovdje treba spomenuti i muzeje koji također spadaju u baštinske ustanove i u kojima je moguće pronaći relevantnu građu za istraživanja o hrvatskom iseljeničtvu.

Literatura

Archives New Zealand (2022.), Collection Search. <https://collections.archives.govt.nz/web/arena/#/> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Australija (2021.), Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4677> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Bezić-Filipović, B. (2021.), Priče iz dalmatinske povijesti: Dalmatinac Trojan Drvenica i grb Australije. *Zaboravljena Dalmacija*. <https://www.zaboravljenadalmacija.hr/Blog/972> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Božić-Vrbanić, S. (2018.), *Tarara: Maori i Hrvati na Novom Zelandu*, Zagreb, Jesenski i Turk.

Bratska sloga (1898.), 1(1), 15. svibnja.

Brimbank Libraries (2022.), Facebook Group. <https://www.facebook.com/BLibraries> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Digitalna NSK (2022.), Hrvatski iseljenički tisak. <https://digitalna.nsk.hr/pb/?concept=info&id=586870> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Hebrang Grgić, I. (2022.), Hrvatske novine u Australiji početkom 1930-ih godina: načini provođenja i izbjegavanja cenzure, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 65(1): 273-298. <https://doi.org/10.30754/vbh.65.1.940>

Hebrang Grgić, I., Barbarić, A. (2020.), Modeli komunikacije hrvatskih iseljenika u Novom Zelandu: od usmene predaje do društvenih mreža, *Medijska istraživanja*, 26(1): 87-108. <https://doi.org/10.22572/mi.26.1.5>

Hebrang Grgić, I., Barbarić, A. (2021.) *Ni s kućom ni bez kuće: nakladnička djelatnost Hrvata u Novome Zelandu*, Zagreb, Ljevak.

Hrvatski iseljenički tisak (2022.), Digitalizacija. https://hit.ffzg.unizg.hr/au_nz/digitalizacija/ (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Hrvatski iseljenički tisak: repozitorij (2022.), Dabar: digitalni akademski arhivi i repozitoriji. <https://hit.repozitorij.ffzg.unizg.hr/> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

<https://recordsearch.naa.gov.au/SearchNRetrieve/Interface/ViewImage.aspx?B=5002542> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Jelicich, S. A. (2008.), *From distant villages: the lives and times of Croatian settlers in New Zealand: 1858 - 1958*, Auckland, Pharos Publications Limited.

Kura (2022.), Napredak. <https://kura.aucklandlibraries.govt.nz/digital/collection/journals/search/searchterm/napredak/field/public/mode/exact/conn/and> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Mesarić Žabčić, R. (2014.), Fenomen prekooceanske lančane migracije i lokalni/regionalni identiteti. U: C. Hornstein Tomić, I. Hristić, F. Majetić, I. Sabotić, M. Sopta (ur.), *Hrvatsko iseljeničtvo i domovina: razvojne perspektive* (str. 77-87), Zagreb, Institut društvenih znanosti

Ivo Pilar. https://www.pilar.hr/wp-content/images/stories/dokumenti/zbornici/45/Iseljen_knjb_77.pdf (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

National Archives of Australia (1898.), Application for Trade Mark titled Excelsior Vineyard depicting medals, kangaroo and emu in respect of fermented liquors and spirits - by Trojano Darveniza. NAA: A11731, 5465.

National Archives of Australia (1932.), Proposal to print a Jugo-Slav newspaper in Perth. „Svjetlo” („The Light”). NAA: A367, C1822/21. <https://recordsearch.naa.gov.au/SearchNRetrieve/Interface/ViewImage.aspx?B=61940> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

National Archives of Australia (2022.), Record Search. <https://recordsearch.naa.gov.au/SearchNRetrieve/Interface/SearchScreens/BasicSearch.aspx> (Pristupljeno 26. 8. 2022.)

Špiranec, S., Banek Zorica, M. (2008.), *Informacijska pismenost : teorijski okvir i polazišta*, Zagreb, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Tkalčević, M. (1992.), *Hrvati u Australiji*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske.

SUMMARY

POSSIBILITIES OF RESEARCHING THE HISTORY OF CROATS IN AUSTRALIA AND NEW ZEALAND BASED ON DIGITAL SOURCES

Researching the history of Croatian emigration is much easier today thanks to numerous sources available on the Internet. It is necessary to know how to find, evaluate and use these sources in the correct way. The paper gives examples of relevant sources for the study of Croatian emigration using the example of Australia and New Zealand. The importance of archives and libraries as heritage institutions responsible for preserving and making available documents and publications important for emigrant history research is particularly emphasized. As an example of a project, one segment of which is the digitization of sources related to Croats in the world, the *Croatian Emigrant Press* project, which is carried out at the Faculty of Philosophy of the University of Zagreb, is mentioned. The digitization process is explained and digitized publications (15 books and 6 newspapers) are shown. The importance of inter-institutional cooperation in carrying out the digitization process is emphasized - cooperation with the National and University Library in Zagreb, with the Central City Library in Auckland, with publishers and Croatian associations in Croatia and abroad. Cooperation is also important for achieving another goal of the project – that all digitized material be in open access, i.e., freely available to everyone. Digitization and open access to material related to emigrant Croats is an important step in preserving Croatian cultural heritage and maximizing its accessibility.

RESUMEN

POSIBILIDADES DE INVESTIGACIÓN SOBRE LA HISTORIA DE LOS CROATAS EN AUSTRALIA Y NUEVA ZELANDA EN BASE A FUENTES DIGITALES

En la actualidad, investigar sobre la historia de la emigración croata es una tarea más fácil gracias a las numerosas fuentes disponibles en Internet, que hay que saber encontrar, evaluar y utilizar de manera correcta. En este texto se ofrecen ejemplos de fuentes relevantes para el estudio de la emigración croata utilizando como modelo a Australia y Nueva Zelanda, y se destaca la importancia del archivo y la biblioteca como instituciones patrimoniales responsables de preservar y poner a disposición documentos y publicaciones relevantes para la investigación de la historia de la emigración. Como ejemplo de un proyecto, uno de cuyos segmentos es la digitalización de fuentes relacionadas con los croatas en el mundo, se menciona el *Hrvatski iseljenički tisak*, que se lleva a cabo en la Facultad de Filosofía de la Universidad de Zagreb. Se explica el proceso de digitalización y se muestran las publicaciones digitalizadas (quince libros y seis periódicos). Se destaca la importancia de la cooperación interinstitucional en la puesta en marcha del proceso de digitalización: la cooperación con la Biblioteca Nacional y Universitaria en Zagreb, con la Biblioteca Central de la Ciudad de Auckland, con editores y asociaciones croatas, tanto en Croacia como en el extranjero. La cooperación es importante asimismo para lograr otro objetivo del proyecto: que todo el material digitalizado sea de acceso abierto, es decir, que esté disponible gratuitamente para todos. La digitalización y el acceso abierto al material relacionado con los croatas de la emigración es un paso importante hacia la preservación del patrimonio cultural croata y la maximización de su accesibilidad.